

FÖLDES PETRA

Alak és háttér

Egy vita margójára

LÁTÓSZÖG

Vissza a jövőbe? Oktatáspolitikai vita a gyermekeink jövőjéről *címmel szervezett vitát 2024. május 15-én a Mathias Corvinus Collegium Tanuláskutató Intézete Gyarmathy Éva nevelés-
lélektani és klinikai szakpszichológus és Setényi János oktatáskutató, a Tanuláskutató Központ
igazgatója részvételével. A mintegy száz fős közönség előtt zajló beszélgetést Gloviczki Zoltán,
az Apor Vilmos Katolikus Főiskola rektora facilitálta.¹ A beszélgetés – főleg az elő- és utóéleté-
vel együtt – mint csepp a tengerben mutatja meg az oktatáshoz kapcsolódó diskurzusunk meg-
lehetősen aggasztó állapotát.*

Gyarmathy Éva és Setényi János beszélge-
tése népes közönséget vonzott az MCC fő-
hadiszállásaként működő korábbi szálloda, a
Hotel Flamenco Feneketlen-tó parti épüle-
tébe. Az előzmények tükrében ez egyáltalán
nem meglepő: az elmúlt hónapokban kiéle-
sedett szakmai-ideológiai vitában Gyar-
mathy Éva publikálta az egyik legélesebb
reakciót Setényi Jánosnak a konzervatív
oktatási gyakorlatot favorizáló nézeteire.²
A Tanuláskutató Intézet részéről érkező

meghívás, hogy a vitát egy facilitátor által
biztosított mederben és közönség előtt foly-
tassák, sokakat meglepett, hiszen jó ideje
nem volt példa arra, hogy a kurzus valamely
intézménye egy belső körökön kívül eső
szakemberrel egyáltalán szóba álljon.

Vagyis az alkalom pusztá ténye akár op-
timizmusra is okot adhatott, sajnos azonban
az érdemi eszmecsere elmaradt. Bár a beszél-
getés ezúttal mentes volt a komolyabb indu-
latoktól, cserében mentes maradt a

¹ A beszélgetés teljes egészében megtekinthető itt: <https://www.youtube.com/watch?v=0-roqNCO5gM>

² Setényi János nagy port felvert megnyilvánulásáról másodkézből szerzhetett tudomást a közvélemény. A 2024. március 6-án Szegeden elhangzott előadásról a Telex közölt tudósítást: *Zsenidlis volt a poroszos oktatási rendszer az MCC kutatója szerint.* Letöltés: <https://telex.hu/belfold/2024/03/09/poroszos-oktatas-rendszer-kotelezo-olvasmany-mcc-setenyi-janos-szeged>

Gyarmathy Éva válasza *Jön egy múltba visszavágyó, pozíciót szerzett bohóc, és még a fejlesztést is megvonna a gyerekektől* címmel 2024. március 23-án jelent meg a hvg.hu-n. Letöltés: https://hvg.hu/360/20240323_gyarmathy-eva-tanulasi-nehezsegek-oktatas-sni

A sajtóreakciók hatására Setényi itt mutatta be első kézből a Telex által interpretált gondolatait: *Tanuláskutató: nem lehet nélkülözni Petőfit és a matematikát az oktatásból.* Veszprémy László Bernát interjúja. Letöltés: [https://index.hu/velemeny/2024/04/06/setenyi-janos-mcc-telex-szegeder-valasz-kutatas-oktatas](https://mandiner.hu/belfold/2024/04/tanulas-kompetencia-mcc; valamint Setényi János (2024. 04. 06.): Konzervatív – az MCC kutatójának válasza a Telex cikkére. Letöltés: <a href=)

részvevők mélyebb találkozásától – a gondolataik érdemi összekapcsolódásától vagy éppen összefeszülésétől is. Bár néhány rövid felvillanás erejéig reménykedhettünk abban, hogy a vitázók elképzelései interferenciába lépnek, a beszélgetéstől végül annyit kaptunk, hogy két jól körülírható, külön narratívát láthattunk körvonalazódni. Ahol pedig a kapcsolódás – akár egy érdemi vita keretében történő – kialakulásában reménykedhetnénk, ott egyelőre áthatolhatatlannak tűnő frontvonalak rajzolódtak ki. Így láthatóvá vált a reménytelenség, és ez már messze túlmutat ezen a beszélgetésen. Az oktatási diskurzusunk inkább emlékeztet süketek párbeszédére, mint felelős eszmecserére. A pódiumvita aktorai ebben szimbolikus szereplők – az elakadásban pedig a markáns értékkülönbségeket megjelenítő oktatási elitünkkel együtt az egész társadalom érintett.

Ezen a ponton el kell mondjam – mert elhallgatni sem magammal, sem az olvasóval szemben nem lenne tisztességes –, hogy nem tudom kettőt hátralépve, szimmetrikusan látni azt, ami az MCC Scruton kávézó-jában történt. Hiszen több mint harminc éve dolgozom azért, hogy a közoktatás a nehezen illeszkedő gyerekek és családok számára is megfelelő tanulási lehetőséget, otthonos tereket és közösséget kínáljon. Személyközpontú beállítódású szakemberként osztom Gyarmathy Éva problémafelvetését, mely szerint a gyerekek körében

tapasztalható neurodiverzitásra az oktatási rendszerünknek reagálnia kell. Ismerve *A közoktatás indikátorrendszere 2023* című, frissen megjelent kötet³ számadatait a leszakadó gyerekek esélyeiről és a pszichés zavarokkal élő tanulók növekvő arányáról, az én nézőpontomból cinikus és felelőtlen háritásnak tűnik Setényi Jánosnak erre a felvetésre adott reakciója, aki nemcsak a probléma relevanciáját kérdőjelezi meg ('leszakadó gyerekek mindig is voltak, ez társadalmi sajátosság'), hanem magát a jelenséget is vitatja ('baj van a statisztikákban használt kategóriákkal').

Folytatva a coming outot és az önreflexióra tett kísérletet hozzá kell tennem a fentiekhez, hogy valószínűleg kevésbé értem, és ezért bizonyára felszínesebben és minősítőbben adom vissza Setényi érvelését, mint Gyarmathy gondolatait. És éppen erről szeretnék írni a továbbiakban. Arról, ami a tisztességes, érdemi, előremutató vita kialakításában anélkül akadályoz, hogy annak tudatában lennénk.

Az értelmezési keretet a 20. század első felének egyik meghatározó, és máig hatást gyakorló pszichológiai irányzata, az alaklélektan adja, amely eredetileg az észlelés sajátosságaiával foglalkozott. A jól ismert „nyúl vagy kacsa”,⁴ illetve „öregasszony vagy fiatal lány”⁵ ábrákkal látványosan bemutatható jelenség lényege az, hogy az észlelés során a részekből – azok elemzése nélkül, mintegy automatikusan – összeáll az *alagnak*

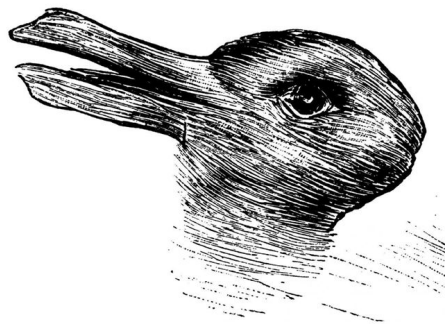
ami a tisztességes, érdemi, vita kialakításában akadályoz

³ Varga Júlia (szerk., 2024): *A közoktatás indikátorrendszere 2023*. HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest.

⁴ A rajz 1892-ben a német *Die Fliegende Blätter* című vicclapban jelent meg, majd néhány évvel később az optikai illúziókkal foglalkozó amerikai pszichológus, Joseph Jastrow fedezte fel, illetve használta praxisában.

⁵ A rajz először 1888-ban jelent meg egy német képeslapon. Később egy brit karikaturista, William Ely Hill dolgozta fel az ötletet, és 1915-ben egy viccmagazinban *A feleségem és az anyósom* címmel jelentette meg saját karikatúráját. (Ez utóbbi verziót közöljük alább.)

nevezett egész, míg a kép többi összetevője az észlelés szempontjából – szintén automatikusan – lényegtelennek minősül, ezért ezek a *háttér*et alkotják. Csakhogy az

Az alaklélektan nézőpontja számunkra azért érdekes, mert az itt tárgyalt jelenség nem csupán a vizuális adatfeldolgozás jellemzője, sokkal inkább általában a befogadásé. A felismeréséhez pedig nem kell akkurátusan megrajzolt becsapós ábrákkal operálni. Elég megfigyelni akár a leginkább hétköznapi helyzeteket, és azonnal láthatóvá válik, hogy a befogadó érzelmi attitűdje, előzetes tapasztalatai meghatározzák az észlelését: azt, hogy mire fókuszál, és így az adott helyzetben jelen lévő ingerek, információk közül számára mi tűnik fel *alak*-ként, és mi az, ami háttérben marad. Egy focimeccs hőse, kiemelkedő *alakja* – az eredménytől függetlenül – mindkét csapat táborának föltétlenül a *saját csapatának egyik játékosa* lesz, és könnyen lehet, hogy az ellenfél soraiban született kimagasló

észlelet, attól függően, hogy milyen előzetes tapasztalatokkal, elvárásokkal, beállítódással nézünk a képre, különböző (esetünkben *nyúl* vagy *kacsa*, *idős* vagy *fiatal*) lehet.

teljesítményeket, bár ugyanazt a meccset látták, egyáltalán nem tudják felidézni. A másik csapat – mindkét fél számára kölcsönösen – egyfajta háttérre képez, míg az alaknak járó figyelmet a saját játékosok kapják. De ugyanez történik a színházban is, amikor az előadás után kiderül, hogy mindenkit a saját kedvenc előadója ragadott meg, vagy az iskolai ünnepségen, ami összességében ropant unalmasnak tűnhet, kivéve persze azt a részt, amiben az érintett gyereke szerepel.

Sajnos meggyőződésem, hogy a közoktatással kapcsolatos, süketek párbeszédévé fajuló vitánkban részben ennek a jelenségnek vagyunk mindannyian az áldozatai. És ezzel nem a helyzet kialakításában viselt felelősséget szeretném szétkenni. A felelősségről azt gondolom: azt azok viselik, akik felszámolták a szakmai egyeztetés intézményeit,

akik köztisztviselői státuszba kényszerítették és ezzel gúzsba kötötték a professzionális oktatáskutatás és -fejlesztés aktorainak jelentős részét, akik – titkos szakmai bizottságokba, majd egy milliárdokkal kitömött elitintézménybe kiszervezve –, a szélesebb szakértői csoportok számára hozzáférhetővé tették a fejlesztési folyamatokat. Akik az értékközpontúság fogalmának kisajátításával diszkreditálnak nagyon is értékorientált és elkötelezett szakmai csoportokat. Nem szimmetrikus a felelősség, és nem szimmetrikus a helyzet sem, hiszen minden erőforrással és befolyással a kitüntetett szakmai szereplők rendelkeznek, ez pedig a kommunikációs térre, így a diskurzusra is jelentős hatást gyakorol. Mindez pedig, együtt az alak és háttér eltérő észleléséből fakadó, és immár közös felelősséget generáló kölcsönös értetlenséggel, féltő, hogy mégoly építő szándékok ellenére is a szakadék mélyüléséhez vezet.

Az MCC-ben lezajlott, várakozáson felül békés hangvételű vita után ugyanis az volt az érzésem, mintha a a különböző tudósítások szerzői⁶ nem ugyanazt a beszélgetést hallották volna. Ami a Gyarmathy Éva által megjelenített narratívában számomra

az általa preferált szakember felkészült, míg a vitapartner komolyan vehetetlen

– és a vitáról hozzám hasonló attitűddel tudósító kollégáim számára – tartalmas és inspiráló volt, azt mások (a beszámolójuk hangneme alapján interpretálva) részben üres lufinak, részben felelőtlen lázongásnak érzékelték. Ami viszont Setényi János részéről nekem ijesztő, felületes vagy felelőtlen véleménynek tűnt – és a tudósítások egyik felében így is jelent meg –, azt más beszámolók hiteles és megalapozott gondolatként közölték. Gyakori jelenség, és most is előfordult, hogy a tudósító hosszabban, részletgazdagabban közli annak a szakembernek az érvelését, akivel egyetért (akit tehát *alakként* érzékel), és akinek a véleményét, felkészültségét így alapsabbnak látjuk a megszülető összefoglalóban, mint a vitapartnerét, akinek az érvrendszere ho-

mályban marad. Emiatt azonban a beszámolók éppen ellenkező hatást váltanak ki, mint amit a vitától reméltünk: az olvasó a saját véleménybuborékjában elérhető tudósításból tájékozódik, és megerősödik abban, hogy az általa preferált szakember felkészült, míg a vitapartner komolyan vehetetlen; ráadásul a sajátjától eltérő véleményt – ami a gondolkodását árnyalva a

⁶ [1] Kincse Szabolcs tudósítása a *Szabad Vonalzó* oldalon (2024. május 16.): „Egyezzzünk ki döntetlenben!” – oktatáspolitikai vita az MCC-ben. Letöltés: <https://www.szavon.hu/2024/05/16/egyezzunk-ki-dontetlenben-oktataspolitikai-vita-az-mcc-ben/>

A *Tanító Online* Facebook-bejegyzései (2024. május 17. és május 19.). Letöltés: https://www.facebook.com/tanitonline.hu/posts/pfbid02pFzTiVQ1mVDSVTm4nkNomjoUgdAYwovJnUFdxje1FGnzB4zLDt3jvCVVdsJ5GuGEL?locale=hu_HU; https://www.facebook.com/tanitonline.hu/posts/pfbid02QZFiyJo1T1p1Utr4kL96HrEadYhS2xFSbzbpbjNRdiXyVr3eziBPbN34ZTKhbsT1?locale=hu_HU

A Tanuláskutató Intézet tudósítása (2024. május 17.): Vissza a jövőbe? Oktatáspolitikai vita a gyermekeink jövőjéről. Letöltés: <https://tanulaskutatointezet.hu/hir/vissza-a-jovobe-oktataspolitikai-vita-a-gyermekeink-jovojerol-1>

[2] A Mandiner tudósítása (2024. május 18.): Szilárd alapokon áll a konzervatív oktatás, de a részletekben flexibilis – az MCC-ben vitáztak a szakértők! Letöltés: <https://mandiner.hu/belfold/2024/05/szilard-alapokon-all-a-konzervativ-oktatás-de-a-részletekben-flexibilis-az-mcc-ben-vitáztak-a-szakertok>

diskurzust előmozdíthatná – érdemben nem ismerheti meg.⁷

A reménybeli közeledésnek ennél is nagyobb akadálya, hogy a tudósítók az alapvető értelmiségi és tudományos normák tükrében is teljességgel ellentétesen érzékelték (és talán érzékelték is) a szereplőket. A tényekre alapozott érvelést, illetve ennek hiányát a saját elkötelezettségüktől függően tulajdonították az egyik, vagy épp a másik szereplőnek: „Setényi nem tett sokat azért, hogy 'tudományosnak' tűnjön a mondanója. Személyes élményekkel, adomákkal, ahogy mondta, 'bonbonmeggyekkel' gazdagított fejtegetései nem kutatóintézeti vezetői idéztek...”, míg „... Gyarmathy kérlelhetetlenül szembesítette az adatokkal” [1] – olvashatjuk az egyik beszámolóban, miközben a másik egy olyan

részletet emel ki, amely pont az ellenkezőjét üzeni ennek: „Setényi óvatosságra intett, és hazai/nemzetközi statisztikákkal árnyalta a problémás

gyerekek fogalmi keretét.” [2]. Szögesen ellentétes a különböző beszámolókból is, hogy a megszólalásaikban mennyiben látja a tudósító a társadalmi felelősségtudatot tükröződni. A Mandiner vizuálisan is kiemeli, hogy

„Gyarmathy szerint [...] pont ez lenne a cél, hogy felrobbantsuk a teljes rendszert. Setényi ezzel szemben aggodalmát fejezte ki: ha a jelenlegi rendszert bárki megszüntetné, mi lenne helyette? Erre Gyarmathy nem tudott alternatívát mutatni.” [2]

Ezzel szemben a *Szabad Vonalzó* így értékeli:

„Setényi mondanója alapján nehéz volt nem arra gondolni, hogy politikai megrendelést szállít le: érvei legjobb esetben is populisták, gyengék, alátámasztatlanok voltak...” [1].

Hasonló példapárok sorával lehetne alátámasztani, hogy ami ebben a vitában egyesek számára „fiatal lánynak” látszott, azt mások „öregasszonynak” érzékelték. Ez pedig azt jelenti, hogy nagyon messze vagyunk egymás értésétől. Nem, nem a konszenzusról, még csak nem is az elfogadásról beszéllek, mindössze arról, ami az érdemi párbeszéd alapvető feltétele lenne: az *értés* ebben

az összefüggésben annyit jelent, hogy egyáltalán látjuk a másik által felvázolt vonásokat, *el tudjuk ismételni* egymás álláspontját. Mert az eseményről született zét-

tartó beszámolók arról árulkodnak, hogy momentán nagyon messze vagyunk ettől.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy nem volt könnyű dolga a tudósítóknak, hiszen a beszélgetésben, a facilitátor Gloviczki Zoltán erőfeszítései ellenére, tényleg nem született olyan – legalább időlegesen, a találkozó erejéig érvényes – közös problémafelvetés, amely köré a vita szerveződhetett volna. Már a témajavaslatokból világossá vált, hogy két párhuzamos narratíva születik: míg Gyarmathy Éva az iskolában megjelenő gyerekek személyét helyezi középpontba, és az ő szükségleteiből vezeti le az iskola feladatát, addig Setényi János egészen máshonnan

⁷ A terjedelmi viszonyokra vonatkozó kritika a Tanuláskutató Intézet és a Mandiner tudósítását illeti.

indul: az iskoláról mint társadalmi intézményről, annak társadalmi feladatáról beszél. A saját közösségük számára, ahogy az a tudósításokból tükröződik, mindketten meggyőző, koherens narratívát mutatnak fel, amely azonban a hallgatók másik felének – és erről a már idézett beszámolókkal mellett a rendezvény közösségimédia-utólete is tanúskodik – idegen marad.

Ezen a ponton szívesen érvelnék amellett (az elmaradt vitában megélt hiányérzetet kompenzálva), hogy miért és hogyan volna lehetséges a sokféleséget középpontba állító, méltányos (a társadalmi esélyek egyenlőtlenségét csökkentő), a személyes jóllétet értékékként tételező, derűs, nyitott iskolavilágot és oktatási rendszert kialakítani. Szívesen próbálnám meggyőzni mindenek a *szükséges és lehetséges*⁸ voltáról azokat, akik az iskola szelekciós funkciójában, a veritékkel megszerzett tudás értékében hisznek (és igen, a szóhasználaton is érződik, hogy felszínesen interpretálok). Ezen a találkozón azonban a beszélgetők – sok más égető kérdés megvitatásával együtt – nem kerítették sort ilyesmire. A fent jelzettekre utaló mondanivaló nem hangzott el a pulpitusról, és nem érvényesült a közönség soraiból érkező kérdésekben sem, ami nem is csoda: mindenek a kibontása, megvitatása nem megy másfél órában, és nem megy a párhuzamos narratívák vetélkedésében. Ezért kár, hogy a legnagyobb kihívás, a

ugyanebben a riadt
értetlenségben állnak
egymással szemben egy-egy
iskolai osztályon belül

közös probléma megfogalmazása ezúttal nem sikerült. A vélemények mélységükben nem interferáltak, és a *táborok* vélekedése, problémaérzékelése – ahogy az esemény utóéletét a közösségi médiában figyelem – jottányit se változott. Az esemény újraélése megint nem a vita folytatását, az elhangzottak továbbgondolását szolgálja – azt inkább csoportképző erőként, az érzelmi kötődés megerősítésére használják a kisközösségek. Így pedig nemcsak azt erősítik meg, ami az adott véle-

ményközösséget összeköti, hanem azt is, ami a többiekől őket elválasztja. Annál is inkább, mert a csoportképző erőt gyakran a másik felet dehonosztáló megjegyzések szolgáltatják.

És mivel a vitán megismert két narratíva sok tekintetben leképezi a gyermekközpontú és a tekintélyelvű beállítódásnak a társadalomba mélyen beágyazott kettősségét, fontos felfigyelnünk a rendezvény utóéletében tapasztalt kettősségre. Mert ugyanebben a riadt értetlenségben állnak egymással szemben egy-egy iskolai osztályon belül az eltérő attitűdű szülők, a tantestületben a kollégák, illetve sokszor a szülők és a tanárok. Azokat a kérdéseket, amelyeket ebben a beszélgetésben párhuzamos narratívákba és furcsa látszatkompromisszumokba⁹ szelídítettek a résztvevők, meg kell tudnunk vitatni egymással, és olyan válaszokat kell találnunk, amely azoknak – a szülőknek, tanulóknak és pedagógusoknak – is érthető és

⁸ A szövegrészt a Civil Közoktatási Platform kiadásában frissen megjelent kötet címéből kölcsönöztem. Nahalka István és Radó Péter (szerk., 2024): *Szükséges és lehetséges. Egy közösen megalkotott oktatáspolitikai koncepció*. CKP Alapítvány a Tanszabadságért, Budapest.

⁹ A beszélgetés egy pontján például elhangzott Setényi Jánostól a javaslat, hogy az alsó tagozaton helye lehet a gyerekek szükségleteiből kiinduló tevékenységnek, de a felső tagozaton át kell adja a helyét a teljesítményközpontú megközelítésnek.

elfogadható, akiknek a bőrére megy a játék. Ehhez azonban legelőször is meg kell tanulnunk beszélni egymással. Meg kell tanulnunk *a másikra* figyelni, és nem a saját fantáziánkból lehívni a vitapartner feltételezett álláspontját. (A beszélgetés egy pontján Setényi hosszan méltatta a megengedő

pszichológusi nézőpontot

– Gyarmathy azonban jelezte, hogy egyáltalán nem erről beszél: az általa vízionált pedagógiai környezetben nem megengedésről, hanem a gyerek

döntési lehetőségéről és a saját döntésében való felelősségéről van szó. Az egyetértés, de a szembenállás sem valódi, ha az a saját, másiktól alkotott fantáziánkban születik meg.)

Épp ezért mindaz, ami az MCC-ben szervezett vita kapcsán történt, arra lehet alkalmas, hogy felnyissa a szemünket: ha szeretnénk szót érteni egymással, akkor mindent meg kell tennünk azért, hogy a másik mondandóját – az általa rajzolt *alakot* – a maga valójában, torzító értelmezések nélkül lássuk meg. Csak innen indulva van

a szembenállás sem valódi, ha az a saját, másiktól alkotott fantáziánkban születik meg

egyáltalán esélye, hogy eljussunk a közös kérdésekhez, és azok mentén érdemi párbeszéd induljon az iskoláink jövőjéről. Ha olyan oktatási rendszert szeretnénk működtetni, amelyben minden iskolahasználó biztonságban érzi magát, és amelyik mindenki számára perspektívát nyújt, ennek a

párbeszédnek nincs alternatívája. Ehhez azonban a kölcsönös gyanakvást, a másik indítékairól és szándékairól – kérdezés helyett – történő fantáziálást sürgősen abba kell

hagyni. A felelősség ebben a tekintetben közös. Ám annak a felelőssége, hogy lesznek-e és hol lesznek azok a terek, ahol ezeket a vitákat széles szakértői körben – és még szélesebb társadalmi felhatalmazással – végig tudjuk vinni, azokat terheli, akik a hatalom és az erőforrások fölött rendelkeznek. Érdemi vita akkor lesz, ha sikerül megértnünk, hogy az oktatásban sem az ország egyik, sem a másik fele nem lehet ellenzékben.

